

Løgmanrøðan 2002:

Vit hava sett okkum høg mál

Landstýrið hevur sett sær nógv og høg mál. Tað er tí umráðandi, at raðfestingar verða gjørdar á øllum økjum, soleiðis at landstýrið nær tey mál, tað setur sær hvørja tingsetu, segði Anfinn Kallsberg millum annað í fimtu løgmanrøðu síni

LØGMANSRØÐAN 2002

Anfinn Kallsberg

Harra formaður!

Vit fara í dag undir fyrstu tingsetuna í hesum valskeiði. Tann 6. juni varð nýtt landsstýri skipað, sum hevur sett sær sum mál at arbeiða fyri at gera Føroyar sjálvbjargnar – figgjarliga og fyrirsitjarliga – til tess, at Føroya fólk kann gera framtíðarstöðu sína av uttan forðandi bindingar.

Samgonguflokkarnir eru samdir um, at sjálvstýri, sosial trygd og framburður eru høvuðssetningur landstýrisins, og hava sett sær sum mál at skipa víðfevnt samstarv við allar flokkar á Føroya lögtingi.

Undanfarna landsstýrið samráddist við donsku stjórnina um ein sáttmála, ið skuldi skipa Føroyar sum land við fullveldi í frælssum felagsskapi við Danmark.

Í hesum samráðingum var landstýrið, sum Føroya fólk og Føroya lögtingi kunnugt, í stöðugum mótvindi. Men henda stöða broyttist, tá ið lögmaður og danski forsætismálaráðharrin á fundi í januar í ár samdust um eina felagslýsing, ið skapar grundarlag undir eini nøktandi sjálvstýristilgongd, har møguleiki eisini er at taka yvir mál, ið ikki eru nevnd í heimastýrslógini.

Støði er nú lagt undir eini tryggari sjálvstýristilgongd, og samgongan ætlar at yvirtaka hesi málsøki: familjurættarmál, havumhvørvi, kortlegging, upphavsrett, vinnuloggávu, tilbúgving, veðurtenastu, vitaverk, uppmærking, fjølmiðlaábyrgdarlóg og arbeiðs- og uppihaldslovi.

Vit hava longu yvirtikið almannans forsiorg og undirvisingarmál, og nú er tað okkara uppgáva at gera skipanir á hesum økjum við grundarlagi í egnum viðurskiptum.

Sjóbjargingarstöð, er stovnað, sum tekur sær av at samskipa bjarging og leiting á sjónum. Týrluskipan við nýmótans leiti- og bjargingarúterð, ið røkkur allar partar av føroyskum sjógví, hevur nú verið virkin í eitt ár, og arbeið verður við eini skipan, har læknar og bjargarar við serligari útbúgving, kunnu fara út við týrlum.

Hin 1. januar 2002 varð radiosamskipti og radiogrunndaða neyð- og trygdartænastan yvirtikin. Sama dag varð Skipaefirlíð yvirtikið. Fyribils arbeiðir skipaefir-

litið eftir donskum forskriftum, sum verða føroyskaðar eftir torvi.

Fólkakirkjan verður í samstarvi við allar partar í føroysku kirkjuni yvirtikin, og arbeiðið at yvirtaka lögreglu og rættarskipan heldur fram í neyvum samstarvi við allar partar á økinum.

Ætlan um útbýgging og figging av Vága floghavn verður gjørd, og tryggjað verður sunnur rakstrarbygnaður, so floghavnin kann útbýggjast og takast yvir. Arbeiðið at taka yvir loftferðslumynduleikan heldur fram.

Semja er gjørd við danska ráðharran í útendingamálum um, at øll útendingamál koma undir føroyskt málsræði.

Búskaparvæksturinn heldur fram

At byggja landið við føroyskari lóg er tann tátturin, sum einamest hevur ligið á láni. Eitt stórarbeiði liggur í at menna føroyska lögfrøði, rættarskipan og dómvald, tað, vit vanligar rópa triðja statsvaldið.

Grundlógarnevndin handaði álit á nýggjárinum, har arbeiðið og úrslitini higartil eru lýst, og uppskot eru gjørd um, hvussu arbeiðið hereftir verður skipað.

Landsstýrið fer í neyvum samstarvi við kommunurnar at leggja stóra orku í at fremja eitt greitt uppgávu- og ábyrgdarbýti millum land og kommunur og at leggja størri ábyrgdarøki til kommunurnar at røkja. Í heyst verður ein tíðarættan gjørd fyri arbeiðið.

Ein týðningarmikil grundarsteinur undir samfelagi okkara er búskapurin. Politiska endamálið er at laga búskapin til ein sjálvberandi búskap, sum byggir á framleiðsluvirði landsins.

Síðani mitt í nítíárunum hava vit havt ein árligan realvækstur í bruttotjóðarúrtøkuni, góð 5,5%, og vøksturinn sær út til at halda fram.

Góða búskapargongdin sæst aftur í øllum samfelagnum, og fólkatalið veksur. Vit kunnu vænta, at um árslok búgva eini 48.000 fólk í Føroyum. Arbeiðsloysið er nú komið niður á 2,7%.

Innflutningsvæksturinn seinastu árin er steðgaður. Tó er gongdin ymisk fyrri teir ymsu vörubólkar- nar. Útflutningurin er vaksinn støðugt seinnu árin, men í lötuni

sær út sum, at vøksturinn er steðgaður, fyribils í øllum førum.

Stóri búskaparvæksturinn hevur vaksið trýstið á handilsjavnun. Tó vísa töluni fyrsta ársfjórðing í ár eitt avlop

Í 90-árunum hevur verið stórt avlop á gjaldsjavnanum, og í fjør var tað 910 mill.

Í fleiri ár á rað hevur avlop verið á figgjarlógini, og higartil í ár eru bæði skattur og avgjöld væl hægr enn mett. Gjaldføri landskassans er gott, og góðar 2 mia. eru á bók í Landsbankanum.

Øll skuldin uttanlands var um árslok 6,4 mia. og ognin 8,6 mia. Landskassaskuldin til danska statin er nú 4,1 mia. og landskass-

ans brævalán 300 mill. kr.

Sjálvt um ætlanir eru um at gera stórar iløgur í komandi árum, og upphæddirnar á figgjarlógini til ilögur kunnu tykjast avmarkaðar, ber til við neyvri iløguætlan at fáa úttit tær ætlanir, sum leingi hava ligið á láni.

Vinnan er hornasteinurinn

Ein sjálvberandi og kappingarfør vinna er hornasteinurinn undir einum sjálvberandi búskapi. Landsstýrið fer framhaldandi at arbeiða fyri, at føroyskt vinnulív hevur bestu fortreytir fyri at geva avkast og mennast.

Meningin seinastu árin í ali-

vinnuni hevur gjørt føroyska búskapin sterkari. Í Føroyum eru nú alifyrirtekur, sum í altjóða kapping megnar at gera seg galdandi við dygdarvörum. Landsstýrið fer at fylgja væl við, hvussu tær avbjóðingar, alivinnan seinastu tíðina hevur møtt m.a. av herviligari sjúku, ávirka alivinnuna. Arbeiðið saman við alivinnuni at styrkja skipanina viðvíkjandi sjúkumíðurbjering heldur fram.

Nógv orka verður í lötuni nýtt at fylgja og loysa trupulleikar í sambandi við avgerð ES um at kanna um laksur av føroyskum uppruna hevur verið dumpaður á ES marknaðinum.

Leingi hevur verið tosað um, at

nýggjar vinnur skulu mennast til tess at gera føroyskt vinnulív meiri fjøltáttáð. Vónandi kann nýggi Vinnuframgrunnurin virka við til, at framtøkt verða gjørd á økjunum sum til dømis: kunningar- og bio-, og ílegugransking og ferðavinnu.

Ein av fortreytnum fyri vinnulívsmenning er hóskaðin ferða- og flutningssamband millum tey ymsu plássini í Føroyum og millum Føroyar og útheimin. Landsstýrið hevur tikið stíg til tess at gera innlendis undirstøðukervið betri so lættari verður at koma millum oyggjarnar. Hetta arbeiði heldur fram.

Á vinnu- og arbeiðsmarknaðar-økinum hevur landsstýrið sett sær fleiri mál í hesi tingsetu. Ætlanin er m.a., at landbúnaðarlóggávan skal verða endurskoðað, og kappingarlógin skal verða dagførd, har samanleggjingareftirlit eisini verður partur av lógini. Ætlanin er m.a. eisini, saman við þortunum á arbeiðsmarknaðinum, at gera skipan at loysa trætur á arbeiðsmarknaðinum, so skjótt tær koma í. Somuleiðis verður farið undir at gera eftirlønarskipan fyri øll.

Einskiljing

Landsstýrið fer at virka fyri, at greiður skilnaður er millum tað almenna og tað privata. Hetta er besta trygd fyri, at beinleiðis politisk stýring viðvíkjandi føroyskum vinnulívi kemur ikki aftur.

Í hesum sambandi fer landsstýrið nú undir eina tilgongd, sum væntandi fer at halda fram í fleiri ár, har tær ymisku fyrítøkurnar, sum landið eigur, verða einskild- ar.

Henda tilgongd eigur at verða skipað so, at hon hevur stórt álit millum teir fleiggjarar, sum hava áhuga í at ognar sær fyrítøk- ur. Tað er tí umráðandi, at fyrí- treytirnar fyri einskiljingum eru greiðar, eins og at arbeiðið verður gjørt varliga og gjøgnumskygt og við so stórum politiskum stuði sum gjørligt.

Landsstýrið kann við at vera virkið á einum komandi virðisbrævamarknaði hjálpa til at menna ein virðisbrævamarknað, sum fer at gera møguleikarnar hjá føroyskum vinnulívi betri, at fáa atgongd til vágfafusan kapital.

Fiskivinnan

Eftir tað at Løgtingið hevði aðalorðaskifti um fiskivinnupolitikk- in, er lógin um vinnuligan fiski- skap broytt. Umframt broytingar viðvíkjandi ráðgevingini í fiski- vinnuni og eina fylgissveina- skipan, sum skal bota um trygd- ina á sjónum og um fiskiveiði- eftirlitið, eru greiðari reglur gjørdar um at avhenda fiskirætt- indí og um brúskskyldu.

Fiskidagarnir næsta fiskiár verða óbroyttir, og lógaruppskot verður lagt fram um hetta í dag.

Sínámillum fiskiveiðisamráð- ingar fyri 2002 hava gingið rími- liggja væl. Botnfiskavoturnar í Barentshavinum eru hægri í 2002 í russiskum sjógví og nakað hæg- ri í norskum sjógví. Kvoturnar í ES-sjógví eru tær somu undantik- in svartkjafaktvotun, sum semja ikki fekt um. Í grønlendiskum og íslendiskum sjógví er kvotastigið óbroytt.

Strandalondini hava havt 10 samráðingarumfør um at loysa svartkjafaktvoturnar. Eitt uppskot um veiðisetning er gjørt, men enn er ikki semja um mest loyvdu veiði og um býtið millum strandalondini. ES, Føroyar, Noreg og Ísland hava sett sær sína egnu kvotu fyri 2002.

Fiskimøguleikarnir eftir upp- sjóvarfiskasløgum eru enn góðir, men visindaliga ráðgevingin ávarar um støðuna hjá svart- kjafastovnuninum, sum er í vanda av ov stórum veiðitrýsti. Her má havast í huga tann alstóra týd- ning, sum hesin stovnurin hevur fyri føroyska samfelagið. Norð- havssildin og makrelstovnurin eru væl fyri, og visindaliga ráðge- vingin mælir til at halda fram við sama veiðisetningi.

Fiskivinnan er høvuðsvinna okkara, og áhugavert verður at siggja, hvønn týdning oljuvinnan kann fáa fyri Føroyar. Vit vita frá úrslitum av royndarboringunum í fjór, at boridið varð við munandi nøgdir av olju í djúpum jarðlög- um. Ein frágreiðing við nágreini- ligari lýsing av boríurslitunum verður latin Oljumálaráðnum ein av fyrstu døgnum eftir ólavsøku.

Finningarbrunnurin í fjór liggur tætt upp at landgrunsmarkinum móti Bretlandi, og roknast kann við, at ein møgulig oljuleið gong- ur tvørturum markið.

Mentan er góð ílaga

Tað er ikki einans vinnan, ið ber framburð í sær. Flestu tjóðir ásanna, at mentanararbeiði, út- búsing og gransking eru grund- arlag undir samfelagsmenningini. Støddin á londum, nøgdirn av náttúruleigum og fólkatalur eru ikki einastu treytir fyri at standa seg í heimssamfelagnum. Útbúsing og skapandi evni hjá fólk- inum hava týðandi leiklut í hesum samanhang. Tað skapar ikki bert fólkaraði, trivnað og javnbjóðis møguleikar, men eisini framburð, vinnulívsmenning og búskapar- vøxtur.

Okkara dugnaligu listafólk, tónleikarar, sjónleikarar, ítrótt- fólk, rithøvundar og granskarar hava seinastu árin aftur og aftur prógvað, at íløgur í mentan, út- búsing og gransking kunnu løna seg og seta Føroyar á heimskort- ið.

Í heyst verður aðalorðaskifti í lögtinginum um sernámsfrøði, og farið verður undir at fyrireika skúlatilboð til ung menningar- tarnað.

Útbúsing er ikki longur eitt avmarkað tíðarskeið, men fevnir um alt lívið. Tað er tí neyðugt at samskipa útbúsingarverkið í Føroyum í eitt vítanarkervi og at skapa møguleikar fyri øktum samstarvi millum útbúsingar- verkið, arbeiðsmarknaðin og vinnulívið.

Árið í ár er lýst sum árið hjá tí góða fólkaskúlanum. Ætlanin er at brúka tað, sum eftir er av ári- num, at hevja upp og røða um víðurskipti, sum hava við skúlan- virki at gera. Skipað verður fyri ráðstevnum, fundum o.ø., sum kunnu vera við til at leggja lunnar undir eitt lívandi kjak um fram- tíðar fólkaskúlan. Síðani er ætlan- in at fara undir at eftirmeta fólk- skúlalógina eins og lógina um læraraútbúsing.

Ein vælvirkandi fólkaskúli hev-

ur alstóran týdning fyri næmingin og fyri familjuna sum heild.

Familjan raðfest høgt

Landsstýrið raðfestir familjuna høgt, og fyri fyrstu ferð er máls- øki skipað serstakt undir einum landsstýrismanni. Ætlanin er í hesum valskelid at orða ein familju- og heilsupolitikk at leggja fyri Løgtingið til aðal- orðaskiftis.

Samgongan staðfestir, at familjan er kjarnin í samfelag- num. Tí eiga lógir, sum ikki sam- svara við hesa grundreglu, stöð- ugt at verða broyttar, so tær virka fyri at fjálga um familjuna. Tiltøk eru longu sett í verk, sum hava til endamáls at finna orsökarnar til fosturtøktrupulleikan.

Fólkatalið veksur alsamt, og stórir tørvur er á at fáa tak yvir høvdið. Grundarlagið undir góð- um familjutrivnaði eru góð bú- staðarviðurskipti. Landsstýrið hevur tí sett sær fyrri at gera møguleikarnar fyri órðvisi bú- staðarbygging betri. Arbeiðið at tillaga lóggávuna er farið í gongd, og lógin um Húsálansgrunnin verður í hesum sambandi broytt. Familjumynstrið er broytt nógv seinastu 50 árin. Hetta sæst mill- um annað aftur í bráðfeingis tørvinum á ellis- og røktarheims- plássum.

Bránydugi tørvurinn á eldrabú- stöðum, ellis- og røktarheims- plássum skal – í samstarvi við kommunurnar – nøktast eftir galdandi skipan. Hóskandi upp- hædd verður sett av til endamálið, og ætlanin er, at kommunurnar taka stíg til byggingina.

Eldrarættin verður skjótast gjørligt lögð til kommunurnar at reka, og ein semja verður gjørd millum land og kommunur um ílögur og skattabýti.

Ein annar partur av hesum øki er heimarøktin, sum nú eisini skal fevna um samskrætt. Tryg- din hjá teimum veikastu, ið búgva heima, verður ták styrkt munandi og tænanast tíðarhóskandi.

Sosial trygd í háseti

Tað er alneyðugt í einum nú- tímans samfelag at seta sosiala trygd í hásetið og tryggja, at eingin av landsbúgvum okkara dettur burturímillum.

Landsstýrið fer í fyrri parti av valskelidinum at broyta í teimum mest átroðkandi almannamálum, og fer áðrenn valskelid er runn- ið, at hava eina fullfíggjaða sosiallógávu.

Ein arbeiðsbólkur verður settur at gera uppskot til nýggja forsorg- arlóg, og skipanin við hjálpartól- um verður endurskoðað.

Almannaverkið fer undir at tryggja fólk við skerðum ar- beiðsevnum og sosialum tørvi at- gongd til útbúsingar og arbeiðs- marknaðin. Hetta verður gjørt saman við portunum á arbeiðs- marknaðinum og fer at gera rætt- indini og trivnaðin hjá fólk við skerðum førleika betri.

Á heilsuøkinum eru somuleiðis munandi batarnir framman. Á heysti 2003 verður nýggi sjúk- rahuðbygningurin á Landssjúkra- húsnum liðugur at taka í nýtslu. Tað fer at bota munandi um dygd og trivnað í heilsværkinum, bæði fyri sjúklingar og starvsfólk.

Klaksvíkar sjúkrahús fer óivað

at hava stórri virkisøki, tá ið Eyst- uroyggjinn og Borðoyggjinn verða samanknýttar við undirsjóvar- tunli. Suðuroyar sjúkrahús hevur fyri Suðuroynna sum útfáðara al- stóran týðning fyri trivnaðin og tryggleikan í oynni og hevur sen- tralan týðning fyri umhvørvind á staðnum.

Umhvørvisverndin dagførd

Seinastu árin hevur umhvøvi og umhvørvisvernd fingið alt størri leiklut í altjóða politikki. Lands- stýrið ætlar sær ikki at standa aftanfyrri, hvat hesum viðvíkur, og hevur tí raðfest arbeiðið at gera náttúruverndarlóg, kemikalilóg og at dagføra umhvørvisverndar- lógina ovarlaga.

Sum tað sæst, eru nógv mál longu loyst úr lagdi, og fyri framman eru stórmál at fremja. Men tað er ikki bara innanríkis- politiskt, at tøk skulu verða tikið. Landsstýrið hevur sett sær fyrri at vinna Føroyum veruliga uttan- ríkispolitiska og verjupolitiska ávirkan. Á teimum økjum, sum eru týðningarmikil fyri okkum, skulu Føroyar tí tryggja sær fult innlit og skulu virka fyri at fáa umboðan í millumtjóðafelags- skapum.

Í yvirtiknum málum eiga Fø- royar at hava heimildir at gera um- sitingarsáttmálur við onnur lond og millumtjóðafelagsskapir, og í felagsmálum at taka avgerð um at lata seg umboða sum eygleiðari í øllum viðkomandi donskum sendinevndum.

Landsstýrið hevur sum poli- tikk, at føroyskar fyrítøkur skulu ikki vera verri fyrri enn fyrítøkur hjá EBS-londunum, tá ið hugsad verður um atgongd at heimsmark- naðinum. Royndirnar at fáa sam- ráðingar í lag við tey lond, ið EFTA-londini hava í umbúna at gera frihandilssáttmálur við, eru higartil miseyndnaðar. Tó eru royndirnar at gera frihandilssátt- málur við hesi lond ikki sleptar.

Enn eru týðningarmikil øki í frihandilssáttmálanum millum Føroya og ES, sum eru fyri forð- ingum. Nevnst kann m.a., at kvoturnar av pilkaðum rækjum og fiskafóðri stigvist mugu vaksa, og tað er somuleiðis týd- ningarmikið, at Føroyar fáa lima- skap í alevroðiska upprunaøki- num. Stór orka verður nýtt at virka fyri eini loysn á hesum.

Eyggleiðarar í NATO

Í trygdar- og verjupolitiskum málum vil landsstýrið hava innlit og ávirkan á mál, ið viðvíkja Fø- royum. Eitt týðningarmikið stig kundi verið at latið umboð fyri landsstýrið verid eyggleiðari á øll- um fundum í NATO samanhang, ið viðvíkja Føroyum og leiðunum kring okkum.

Viðkanarættanin hjá NATO har á landi, sonevnda SSSB-Far ætlanin, er dømi um, at føroying- ar hava verið hildnir óvitandi ov leingi. Harafurumtí tykist henda málsviðgerðin at vera dømi um, at tað ber til at hava skilagott samskipti við danskar útinnandi myndugleikar á økinum. Hetta varð eisini staðfest á fundi mill- um lógmann og danska verju- málaráðharran fyrr í hesum mánaðinum.

Landsstýrið hevur sum yvir-

skipaðan setning, at trygdarskip- anin í Norðurhøvum, sum NATO umsitir, ikki verður órógvað.

Tvey marknamal eru aktual í løtuni. Annað er ósemjan millum Føroya og Íslands um markna- setning millum londini, har arbeiðt verður við at fáa semju. Hitt er ósemjan um ytra landgrunnin uttan fyri 200 fjórðingar út á Hattobanka og Rockallbanka. Okkara uppgáva í hesum føri er at prógva framhald av egnum land- grunni út til Hattobanka og Rockall, og at mótplógva, at onnur hava eins góð krøv og vit.

Einki brigsl

Harra formaður! Røða lógmanns hesa tingsetu ber brá av, at hetta er fyrsta tingseta í hesum val- skeiði. Landsstýrið hevur sett sær nógv og høg mál. Tað er tí umráð- andi, at raðfestingar verða gjørdar á øllum økjum, soleiðis at lands- stýrið nær tey mál, tað setur sær hvørja tingsetu.

Øll høvuðsmál verða umrødd, viðgjørd og staðfest á landsstýris- fundi, áðrenn tey verða sett í verk ella latin Løgtinginum. Tað er ein av høvuðsuppgávum lógmanns at samskipa landsstýrisarbeiðið til tess at tryggja felags stev, saman- hang, og at politikkur samgongu- nnar verður framdur í verki. Lög- maður fer í komandi tíð at leggja dent á at gera hesa samskipan betri og styrkja hana.

Tað hvílur ein stór ábyrgd á okkum politikkarum. Vit kunnu velja at leita eftir trupulleikum og leggja hvør eftir øðrum í eirinda- leyfum brigsl og skuldsetingum. Tá er víst, at vit lata ábyrgdina í hendurnar á tilvildini, og er tað tá ikki vit, ið taka avgerðirnar.

Vit kunnu hinvegin velja at leggja alt brigsl og skuldsetingar til vikis og í staðin taka tøk saman, hóast vit eru ósamd politiskt á nógvum økjum. Tá byggja vit land.

Tað er við hesi vón, at eg ynksi øllum lögtinginum eina góða tingsetu og góða ólavsøku.